

BP WINCENTY URBAN

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 35: 1977

RĘKOPIS DZIEŁ ŚW. CYPRIANA Z XV WIEKU W BIBLIOTECE KAPITULNEJ WE WROCŁAWIU

Nazwano św. Cypriana, biskupa Kartaginy, „wielkim światłem religii chrześcijańskiej”¹. Przypadło mu być w starożytności biskupem „największej po Rzymie gminy kościelnej Zachodu”, mianowicie Kartaginy². Urodził się w roku 200 (lub 210). Zmarł jako męczennik w 258 roku³.

Pozostawił piękny dorobek pisarski. W zbiorach Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu, w dziale rękopisów, znajduje się kodeks pochodzący z XV wieku, pisany na papierze w języku łacińskim, oprawiony w tekturę, pokrytą płótnem, grzbiet obciągnięty jest w skórę⁴. Oprawa rękopisu była konserwowana w 1959 roku. Rękopis liczy 248 kart. Karty 245, 246, 247 i 248 są czyste. Z powodu zamknięcia niektóre części tekstu są uszkodzone. Wymiary rękopisu wynoszą 17×23 cm. Rękopis jest ozdobiony licznymi inicjałami, które mieszczą się na karcie 1-A, 7-D, 15v-P, 30-C, 42-E, 55v-E, 65v-M, 86-E, 92v-O, 103v-C, 106-C, 108-C, 111v-C, 117-C, 120v-C, 123-C, 125-C, 136-C, 138-C, 140v-C, 144v-C, 145v-C, 152-E, 158-A, 163-D, E, 185v-C, 186-C. Inicjał „C” mieści się też na karcie 187v, 189, 198, 205, 205v, 209r, 212, 213v, 215v, 216v, 219v, 221v, 225v, 227, 228v, 229v, 230, 231, 232, 234, 237r, 243. Na karcie 238v jest inicjał „D”.

Na dolnej karcie ochronnej jest niewyraźny napis: Mass milost Prozeny Pane Marssalku tyto knigu gsan (?) naprodev. Urodzonemu Panu Vinconowowi Prosywe (?).

Rękopis zaopatrzonej jest w sygnaturę Nr 13. Do zbiorów Kapitulnych wszedł w 1653 roku jako dar kanonika Chryzostoma Printz a Buchaw (Cathedralis Ecclesiae S. Joannis Wratislaviae ex legato Rmi Dni Dni Joannis Chryzostomi Printz a Buchaw).

Kanonik Jan Chryzostom Printz a Buchaw był synem Karola, radcy i starosty w Otmuchowie, dziedzica Jaszowa i matki Anny-Marii z domu Gartz von Rietza. Po ukończeniu nauk w Nysie skierował się na studia do Wiednia, gdzie uzyskał w 1642 roku doktorat z filozofii, mając 21 lat życia. Studia teologiczne w Rzymie uwieńczył również doktoratem w 1646 roku⁵. W tym samym roku (1646) biskup Filip Fryderyk Breiner, sufragan wiedeński udzielił mu święceń kapłańskich. Piastował różne godności kościelne, jak kanonika kolegiaty w Głogowie i kapituły katedralnej

¹ J.P. Migne: *Patrologiae cursus completus*, Parisiis 1844, IV, s. 74: „Magnum christianae religionis lumen Cyprianus” (Vita sancti Cypriani, cura D. Prudentii OSB adornata).

² M. Michalski: *Antologia literatury patrystycznej*, t. 1, Warszawa 1975, s. 264.

³ B. Altaner: *Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, Freiburg 1951, s. 142–151.

⁴ K. Aland: *Die Handschriftbestände der polnischen Bibliotheken insbesondere an griechischen und lateinischen Handschriften*, Berlin 1956, s. 47–48.

⁵ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, sygn. III a 11, s. 57–61, 91.

we Wrocławiu. Zmarł 1 marca 1653 roku. Książki swoje przekazał w testamencie Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu ⁶.

Dzieła św. Cypriana — *Divi Thasci Caecilii Cypriani Episcopi Carthaginensis et Martiris Operum pars prima — Epistolae* wydane są przez J.P. Migne w zbiorze *Patrologiae Cursus completus*, t. IV, Parisiis 1844 oraz przez G. Hartela *Opera omnia w Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, III, Vindobonae 1868.

W omawianym rękopisie Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu (Nr 13) jest następujący układ dzieł św. Cypriana.

- K. 1. Epistola prima. Incipit liber beati Cecillii Cypriani Episcopi Cartaginensis et Martiris gloriosi.
Admones, Donate C(la)ri(ssi)me. Nam et p(ro)mississe me memi(ni) et redde(n)di te(m)pest(ivu)m prorsus.
- K. 7r. Epistola II. Explicit ad Donatum. Incipit de disciplina et h(ab)itu virginum. *Disciplina custos spei.*
- K. 15v. Explicit de disciplina et h(ab)itu virgini(m).
Incipit eiusdem de lapsis „Pax ecce, dilectissimi fratres, ecclesiae reddita est...”.
- K. 30r. Explicit de lapsis. Incipit eiusdem de Catholice Ecclesie unitate „Cum moeneat dominus et dicat...”.
- K. 41v. Explicit eiusdem de unitate Ecclesie Katholice. Incipit de dominica oracione.
- K. 42r. „Ewangelica, fratres dilectissimi, precepta nichil aliud sunt quam magisteria divina, mandata edificande spei...”.
- K. 55v. Explicit eiusdem de dominica oracione.
Incipit de mortalitate... „Etsi apud plurimos vestrum, fratres dilectissimi, mens solita est...”.
- K. 65v. Explicit de mortalitate. Incipit eiusdem de opere et elemosinis „Molta et magna sunt, fratres dilectissimi, beneficia divina...”.
- K. 77r. Explicit de opere et elemosinis. Incipit eiusdem de bono ipsius paciencie „De paciencia locuturus, fratres dilectissimi, et utilitates eius et commoda predicaturus...”.
- K. 85v. Explicit de bono paciencie (napisane w tekście błędnie „pacieneiencie”).
Incipit eiusdem de zelo et liuo(r)e zelare „Zelare q(uo)d bonum videas et in(vi)de(re) melioribus leve opus quosdam et modicum crimem videtur, fratres dilectissimi...”.
- K. 92v. Explicit de zelo et livore. Incipit eiusdem ad Demetrianum „Oblatrantem te et adversus Deum...”.
- K. 103v. Explicit ad Demetrianum, ad Rogacianum. Incipit... „Cyprianus Rogaciano et ceteris confessoribus in Domino perpetuam salutem...”.
- K. 106r. Explicit ad Rogacianum. Incipit ad Moysen et alium „Cyprianus Moysi...”.
XII.
- K. 108v. Explicit ad Moysen et alium. Incipit eiusdem ad Elexum „Cyprianus presbiteribus ac dyaconibus...”.
XIII.
- K. 111v. Explicit eiusdem de p(re)dicando ad clerum. Incipit exhortacio ad cibaricanos... Epistola XIV.
- K. 117r. Explicit ad cibaricanos. Incipit eiusdem ad martires et confessores. Epistola XV...
- K. 120v. Explicit ad martires et confessores in metallo constitutis. Incipit ad fidum de infantibus baptisandis... Epistola XVI.

⁶ J. Jungnitz: *Die Breslauer Germaniker*, Breslau 1906, s. 152—153.

- K. 122v. Explicit de infantibus baptisandis. Incipit eiusdem ad Euchracium de histrione... XVII.
- K. 123r. Explicit Cyprianus ad Eucracium. Incipit ad Cornelium de confessione. XVIII.
- K. 125v. Explicit ad Cornelium de confessione. Incipit ad eundem de v. presbiteris. XIX.
- K. 136r. Explicit Cypriani ad Cornelium de v. presbiteris. Incipit ad Rogacianum de disciplina obseruanda et ad alios confessores. XX.
- K. 138r. Explicit Cipriani ad Rogacianum et ceteros. Incipit de virginibus ad Poponium. XXI.
- K. 140v. Epistola XXII.
- K. 144v. XXIII (Incipit ad Neemesianum, Felicem et Uictorem...).
- K. 145v. XXIV Incipit de montibus duobus...
- K. 152r. XXV Incipit ad Julium episcopum de Judaica incredulitate.
- K. 158r. XXVI. Incipit aduersus Iudeos qui Christum sunt insecuti.
- K. 163r. XXVII. Incipit Epistola Cornelii pape ad Cecilium. XXVIII. Incipit eiusdem de laude martirii.
- K. 174v. XXVIII. Incipit eiusdem ad Anthonium.
- K. 185v. XXX. Explicit Cecillii Cipriani ad Anthonium. Incipit Ciprianus idem ad Moysen et Maxim(um).
- K. 186v. XXXI. De Aurelio confessore ordinato.
- K. 187r. XXXII. De Celerino lectore ordinato.
- K. 189r. XXXIII. Incipit ad Julianum de Baptismo ag hereticis.
- K. 198r. XXXIII. Incipit ad Cecilium de Sacramento dominici calicis.
- K. 205r. XXXV. De Mundico confessore ordinato presbitero.
- K. 205v. XXXVI. Incipit ad Marcialem et Basilidem.
- K. 209v. XXXVII. De lapsis.
- K. 212r. XXXVIII. De Nouato.
- K. 213v. XXXIX. Explicit Cipriani ad Cornelium Epistola sexta. Incipit ad eundem epistola septima...
- K. 215v. XL. Explicit Cipriani ad Cornelium Epistola sexta. Incipit ad eundem Epistola septima.
- K. 216v. XLI. Explicit Cipriani ad Cornelium Epistola septima. Incipit ad eundem ad plebem de presbiteris.
- K. 219v. XLII. Explicit Cipriani ad plebem Ispanie. Incipit ad Epitectum et ad plebem austuras.
- K. 221v. XLIII. Ad Florencium et ceteros.
- K. 225v. XLIII. Explicit Cipriani ad Rogacianum. Incipit eiusdem ad Florencium de dyacono.
Na marginesie rubryka: Incipit ad Rogacianum hec Epistola.
- K. 227r. XLV. Explicit Cipriani ad Rogacianum de diacono. Incipit ad Lucium de exilio reversum.
- K. 228v. XLVI. Incipit eiusdem de Victore ad Faustum et alios.
- K. 229v. XLVII. Explicit Cipriani de Victore qui Faustum ordinauit. Incipit eiusdem ad Maximum et Nicostratum de unitate.
- K. 230r. XLVIII. Incipit ad Fortunatum et ceteros qui per tormenta superauerunt.
- K. 231r. XLIX. Incipit ad Maximum et Urbanum et alios...
- K. 232v. Epistola L. Incipit eiusdem ad clerum Rome.
- K. 233v. Explicit Cipriani ad clerum Rome. LI.
Incipit eiusdem clerici ad Ciprianum.

- K. 237v. LII. Incipit Cipriani ad presbiteros diaconosque...
- K. 238v. LIII. Cipriani ad presbiteros et dyaconos Explicit. Incipit quod unus deus sit et non plures.
- K. 243r. Explicit Cipriani quod unus deus est et non plures. Incipit eiusdem ad omnes martires et confessores.
- Nie podano tu liczby porządkowej tego listu. Na marginesie rękopisu zaznaczył ktoś ołówkiem: „54”.

MANUSCRIPTUM OPERUM S. CYPRIANI EX XV SAECULO
IN CAPITULARI BIBLIOTHECA WRATISLAVIENSI

S u m m a r i u m

In articulo describitur manuscriptum ex XV saeculo continens Opera sancti Cypriani Episcopi et Martyris, quod ex legato canonici Joannis Chrysostomi Printz a Buchaw, mortui in anno 1653, Capitulari Bibliothecae Wratislaviae in Polonia donatum est.

Archiv für schlesische Kirchengeschichte. Band 34. Im Auftrage des Instituts für Ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte herausgegeben von Joseph Gottschalk. Hildesheim 1976. August Lax Verlagsbuchhandlung ss. VIII, 219.

Ukazał się ostatnio 34 tom „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” pod redakcją zasłużonego badacza kościelnych dziejów Śląska, ks. Józefa Gottschalka. Tom ten ma charakter Księgi pamiątkowej ku czci ks. dra Alfreda Sabischa z okazji jego 70-lecia urodzin. Ks. A. Sabisch jest dobrze znanym badaczem przeszłości Śląska i polskim historykom Kościoła. To spod jego pióra wyszła w okresie wojującego hitleryzmu gruntowna i obiektywna praca na temat zależności metropolitalnej diecezji wrocławskiej od Gniezna w XVI i XVII stuleciu¹. To on wraz z prof. Jakubem Sawickim z Uniwersytetu Warszawskiego przygotował materiały do cennej, dziś już poszukiwanej publikacji „Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty”². Wreszcie to ks. Sabisch wydał ostatnio pierwsze dwa tomy „Acta Capituli Wratislaviensis” (1500—1540), a dalsze przygotowuje do druku. Szkoda więc, że wśród autorów „Archivu” żaden nie znalazł się z Polski, wszak prace naukowe ks. Sabischa mają pełne obywatelstwo również w polskiej historiografii.

Pierwsze trzy artykuły „Archivu” odnoszą się do średniowiecznych zagadnień Śląska. Tak ks. E. Walter, dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Kolonii, zajął się problemem romańskiej katedry biskupa Waltera (†1169) we Wrocławiu. W oparciu o relacje ówczesnych dokumentów i polskie prace archeologiczne stwierdza, że w romańskiej katedrze wrocławskiej istniał tylko jeden chór, poświęcony św. Janowi Chrzcicielowi, połączony bezpośrednio od strony zachodniej z „chórem niższym”, prze-

¹ *Bistum Breslau und Erzbistum Gnesen, vor allem im 16. u. 17. Jahrhundert*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte”, Bd 5: 1940, s. 96—141.

² J. Sawicki: *Concilia Poloniae, Źródła i studia krytyczne*, t. 10: *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty, Na podstawie materiałów przysposobionych przy udziale Alfreda Sabischa*, Wrocław 1963.